

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ศึกษารูปแบบและคุณค่าของอุโบสถในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ผู้วิจัย : พระครูวิชิตธรรมารม (วิเชียร ชินทุโต)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระมหาสมพาน ชาคโร, ป.ธ. ๔, ศน.บ., ศน.ม., Ph.D.

: ผศ.ดร. สรเชต วรคามวิชัย ศน.บ. M.A., Ph.D.

วันที่สำเร็จการศึกษา : ๔ เมษายน ๒๕๕๖

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่อง ศึกษารูปแบบและคุณค่าของอุโบสถในพระพุทธศาสนาเถรวาท มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาความเป็นมาของพระอุโบสถในพระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษารูปแบบของพระอุโบสถในประเทศไทย ๓) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของพระอุโบสถในสังคมไทยปัจจุบัน

ผลของการวิจัยพบว่า

รูปแบบอุโบสถที่ทำการศึกษา ประกอบด้วยรูปแบบการสร้างจากทั้งสี่ภาคของประเทศไทย โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแบบเจาะจงจากการออกภาคสนาม และข้อมูลด้านปฐมภูมิทุติยภูมิ โดยสรุปมี ๑๕ รูปแบบ ซึ่งรูปแบบของพระอุโบสถในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นสถาปัตยกรรมของไทยในอดีตล้วนเป็นรูปแบบที่แตกต่างกันไปตามสภาพของสภาพเปลี่ยนแปลงและกาลเวลา ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพการณ์นั้นเป็นอย่างไร หรือขึ้นอยู่กับความคิดร่วมกับเจ้าอาวาสแต่ละวัดของชุมชนนั้น ๆ

การวิเคราะห์คุณค่าของพระอุโบสถ ที่มีความสำคัญต่อสังคมไทยในด้านการทำสังฆกรรม ตามพระธรรมวินัย มี 4 อย่าง คือ 1.) อปโลกนกรรม การปริกษาหาหรือ 2.) ญัตติ สวดเผด็จสงฆ์ (การประชุมที่มีการสวดตั้งเรื่องที่จะประชุม) 3.) ญัตติทุติยกรรมวาจา สวดตั้งญัตติ และสวดอนุสาวนา (ถามความเห็นที่ประชุม) 4.) ญัตติจตุตถกรรมวาจา สวดตั้งญัตติและสวดกรรมวาจาถึงสามครั้ง ซึ่งผู้ที่สร้างพระอุโบสถให้สำเร็จต้องมีอธิษฐานธรรมอยู่ในใจ ๔ ข้อ คือ ปัญญา สังขาร และอุปสมะ ด้านความดี คุณความดีที่ทำไว้ที่ส่งผลให้ในปัจจุบันชาติและอนาคตชาติที่ได้สร้างไว้ ด้วยการบริจาคทรัพย์ที่มีอยู่ สร้างพระอุโบสถเสนาสนะในอารามต่าง ๆ ผู้ที่บำเพ็ญกุศลย่อมได้รับบุญมาก คือ ผลแห่งบุญ ๕ ประการ คือ ๑) กิตติศัพท์ ชื่อเสียงย่อมฟุ้งขจรไป ๒) วิ

สวระโท เป็นคนแก่วัยกลางอายุในการเข้าในสมาคม ๓) ปิโย เทวะมุนีสถานัง เป็นที่รักใคร่
ของคน และมนุษย์ทั้งหลาย ๔) อลัมมพโท กาลัง กโต เป็นผู้ไม่หลงทำกาละ (สิ้นชีวิต) ๕)
สุคติปรายโน เป็นชนผู้มีสุคติเป็นเบื้องหน้า

Thesis Title : A Study of Style and Value of Uposatha in Theravāda Buddhism

Researcher : Phrakruvachiradhammaroom (Vichean Chinataddho)

Degree : Master of Arts (Buddhist studies)

Thesis Supervisory Committee

: Dr. Phramaha Somparn Charkaro (Seevilas), Pali IV, B.A., M.A., Ph.D..

: Asst. Dr. Sorayet Woragamvichai, Ph.D.

Date of Graduation : April 4, 2013

Abstract

This aims of this thesis 1) to study historical background of Uposatha in Buddhism 2) to study style of Uposatha in Thailand, and 3) to study value of Uposatha in present Thai society. the result of this research are:

The origin of Uposatha Hall is of two types namely :- 1 The bound Sīmā called Baddha Sīmā which is of 4 types namely :- 1) Khaṇḍa Sīmā , 2) Mahā Sīmā, 3) Double Sīmā and 4) Nadīpāra Sīmā .The tying are of Baddha Sīmāis called The infix of the Nimita stones. In The Buddhism Law, it is mentioned that the Nimita stones are them with 8 binds of material namely:- the mountain, the stones, the forest, the tree, the anthill, the road, the river or the pool of water etc.and the unbound Sīmā which is called A baddhasīmā which in called A baddhasīmā which is of 3 types, namely :- 1. Gāma Sīmā, sattaphantara Sīmā Udakkakhepa Sīmā

In term of the historical background, King Bimbisara once saw the adherents of another religion got together to listen to Dhamma in every half-month and it brought to the strong faith. He told that activity to the Buddha. The Buddha permitted the Sangha to have a recitation of the Fundamental Precepts. Then the Sangha performed the Fundamental Precepts any day and anywhere. The Buddha, having known this, regulated the Sangha to cite the Fundamental Precepts on every half-month in definite area called agreement-boundary which could be marked by eight signs of materials i.e. mountain, stone, forest, tree, molehill, road, river, or basin.

The results are found as follows: styles of Uposathas in four parts of Thailand consist of fifteen styles. The researcher study specific style by field survey and secondary data study. A Study of Style and Value of Uposatha in Theravada Buddhism, there were different Thai architecture which change and transform in time pass and depends on the head of the monks in communities.

There are five aspects of values on Uposatha. Value in the aspect of a formal act (Sanghakamma) according to the Dhammavinaya consists of four values 1) Apalokanakamma i.e. a consultation 2) Yatti i.e. a motion such as a recitation of the Fundamental Precepts 3) Yattidutiyakammavaca i.e. asking the opinion in the meeting such as Kathina recitation, 4) Yatticatutthakammavaca i.e. asking the opinion for three times such as giving ordination. Value in the aspect of truth is the value of those who support the construction of the Uposatha. Those who could get the construction of Uposatha completed must have the Four Foundation in mind (Adhitthana Dhamma) i.e. wisdom (Panna), truthfulness (Sacca), liberality (Caga), and tranquility (Upasama). Value in the aspect of goodness is the result of donation for construction the Uposatha. It is known as the five result of making merit which consists of 1) Kittisaddo i.e. good reputation 2) Visarado i.e. being brave in association 3) Piyo Devamanussanam i.e. being beloved to humans and Devata 4) Alammulaho Kalum Kato i.e. being conscious in dying 5) Sugatiparayano i.e. having the happy state in future.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี เพราะได้รับการอนุเคราะห์ช่วยเหลือจาก อาจารย์ที่ปรึกษา พระมหาสมพาน ชาคโร ดร. และผศ.ดร.สรเชต วรคามวิชัย และอนุโมทนา ขอบคุณเป็นอย่างยิ่ง ที่ได้สละเวลาให้ความดูแล เอาใจใส่ ให้คำแนะนำคำปรึกษา ชี้แนะและ ตรวจให้แก้ไข ข้อบกพร่องต่างๆ เพื่อให้วิทยานิพนธ์สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณ พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ) พร้อมทั้งคณบดีบัณฑิต วิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยเขตสุรินทร์ ที่ได้ให้การสนับสนุนใน การเปิดสอนสาขาพระพุทธศาสนา ทำให้ผู้วิจัยมีโอกาสดำเนินการศึกษาในสถาบันแห่งนี้

ขอเจริญพรขอบคุณ ผศ. ทวีศักดิ์ ทองทิพย์ อาจารย์บรรจง โสดาดี ที่ได้ให้ คำแนะนำ ในการค้นหาข้อมูลต่างๆจนผู้ทำการวิจัยสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการทำการ วิจัยครั้งนี้สำเร็จได้ด้วยดี

ขอขอบคุณในเมตตาจิตของพระคุณเจ้าทุกรูป ที่ให้การอนุเคราะห์ด้านข้อมูลในพื้นที่ ศึกษา และขอเจริญพรขอบคุณอุบาสก อุบาสิกา ที่ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลตามความเป็นจริง และเป็นกำลังใจเป็นในการศึกษาจนสำเร็จตามความปรารถนา ขอขอบคุณทุกน้ำใจที่เอื้อเพื่อ พาหนะในการเก็บข้อมูลภาคสนาม และขอขอบคุณในไมตรีจิต ที่ช่วยวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม และเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัย ที่อำนวยความสะดวกในการติดต่อประสานงาน

ความดีทุกประการในการจัดทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ขอถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา และบูชาคุณบิดามารดา ครูอุปัชฌาย์อาจารย์ทุกท่าน ทั้งในอดีตและปัจจุบันของบันดาล ให้ท่านเหล่านั้น ประสบแต่ความสุข ความเจริญด้วยกันทุกท่านเทอญฯ

ผู้เขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ หากมีความบกพร่องใดๆ ที่เกิดในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้เขียนขอน้อมรับด้วยความเต็มใจ และหากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีคุณค่าและมีประโยชน์ ขอบพระคุณนั้น จงสำเร็จ แก่ผู้อ่านทุกท่าน และได้ศึกษามารดาบิดาดั้นแบบแล้ว นำหลักธรรม ทางพระพุทธศาสนา ไปเป็นแบบอย่าง ในการปฏิบัติ ให้ครบครัน ทุกครบครัน ได้เป็นตัวอย่าง ที่ดีแก่สังคมสืบต่อไป

พระครูวิชิตธรรมารม (วิเชียร ชินทนต์โต)

วันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	น
สารบัญรูปภาพ	ณ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ญ

บทที่ ๑ บทนำ

๑.๑	ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒	วัตถุประสงค์การวิจัย	๓
๑.๓	ขอบเขตการวิจัย	๓
๑.๔	ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๕	สมมุติฐานการวิจัย (ไม่มี)	๔
๑.๖	นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๗	ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
๑.๘	วิธีดำเนินการวิจัย	๑๐
๑.๙	ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๑

บทที่ ๒ ความเป็นมาของอุโบสถในพระพุทธศาสนา

๒.๑	ความเป็นมาของอุโบสถ	๑๒
๒.๒	มูลเหตุบัญญัติของอุโบสถ	๑๔
๒.๓	ความหมายของอุโบสถ	๑๖
๒.๔	ประเภทของอุโบสถ	๑๘
๒.๔.๑	พัทธสีมา	๑๘
๒.๔.๒	อพัทธสีมา	๑๙
๒.๔.๓	อุทกุกเขปสีมา	๒๐
๒.๕	ความสำคัญของอุโบสถ	๒๑

๒.๖ องค์ประกอบของอุโบสถ	๒๒
-------------------------	----

บทที่ ๓ รูปแบบและคุณค่าของอุโบสถในประเทศไทย

๓.๑ รูปแบบอุโบสถที่นิยม	๒๖
๓.๑.๑ คตินิยมในการออกแบบพระอุโบสถ	๒๕
๓.๑.๒ ลักษณะและรูปแบบทางสถาปัตยกรรม	๓๐
๓.๒ รูปแบบของอุโบสถ ๔ ภาคในประเทศไทย	๓๔
๓.๒.๑ รูปแบบที่ ๑ ภาคกลาง	๓๔
๓.๒.๒ รูปแบบที่ ๒ ภาคเหนือ	๓๗
๓.๒.๓ รูปแบบที่ ๓ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	๔๐
๓.๒.๔ รูปแบบที่ ๔ ภาคใต้	๔๔
๓.๓ อุโบสถในสมัยต่าง ๆ ของไทย	๔๗
๓.๓.๑ รูปแบบอุโบสถในสมัยสุโขทัย	๔๗
๓.๓.๒ รูปแบบอุโบสถในสมัยกรุงศรีอยุธยา (ตอนต้น)	๔๕
๓.๓.๓ รูปแบบอุโบสถในสมัยกรุงศรีอยุธยา (ตอนปลาย)	๕๕
๓.๓.๔ รูปแบบพระประธานประจำอุโบสถ	๕๗
๓.๓.๕ รูปแบบเสมาและซุ้มเสมา	๕๘

บทที่ ๔ วิเคราะห์คุณค่าของอุโบสถในสังคมไทยปัจจุบัน

๔.๑ วิเคราะห์คุณค่าในทางพระพุทธศาสนา	๖๐
๔.๒ วิเคราะห์คุณค่าทางด้านความเชื่อ	๖๑
๔.๓ วิเคราะห์คุณค่าด้านศิลปกรรม	๖๒
๔.๔ วิเคราะห์คุณค่าด้านสถาปัตยกรรม	๖๒
๔.๕ วิเคราะห์คุณค่าทางด้านประติมากรรม	๖๓
๔.๖ วิเคราะห์คุณค่าทางด้านประติมากรรมซุ้มประตู กำแพงแก้ว	๖๔
๔.๗ คุณค่าด้านความจริง	๖๕
๔.๘ วิเคราะห์คุณค่าด้านความรู้	๖๖
๔.๙ วิเคราะห์คุณค่าด้านความดี	๖๘
๔.๑๐ วิเคราะห์คุณค่าด้านความงาม	๖๘
๔.๑๑ วิเคราะห์คุณค่าด้านจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถ	๗๐

๔.๑๑.๑	วิเคราะห์ฝาผนังของพระอุโบสถ	๓๐
๔.๑๑.๒	วิเคราะห์ภาพจิตรกรรมไทย	๓๔
๔.๑๒	วิเคราะห์ปริศนาธรรมบนฝาผนังพระอุโบสถ	๓๕
๔.๑๓	วิเคราะห์อานิสงส์แห่งการสร้างพระอุโบสถ	๘๐

บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๘๒
๕.๑.๑	ความเป็นมาของอุโบสถในพระพุทธศาสนา	๘๒
๕.๑.๒	รูปแบบอุโบสถในประเทศไทย	๘๓
๕.๑.๓	คุณค่าของอุโบสถในสังคมไทยปัจจุบัน	๘๓
๕.๒	ข้อเสนอแนะ	๘๓
๕.๒.๑	การก่อสร้างอุโบสถที่เสนาสนะวัดอุของพระพุทธศาสนา	๘๓
๕.๒.๒	ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	๘๘

บรรณานุกรม	๘๕
ภาคผนวก ก	๕๓
ประวัติผู้วิจัย	๕๖

สารบัญรูปภาพ

ภาพพระอุโบสถ	หน้า
ภาพที่ ๑ อุโบสถวัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร	๓๕
ภาพที่ ๒ อุโบสถวัดเจติยวังม	๓๘
ภาพที่ ๓ อุโบสถวัดศรีคุณเมือง	๔๒
ภาพที่ ๔ อุโบสถวัดอุโบสถวัดมัทธนิมาวาส วรวิหาร	๔๔
ภาพที่ ๕ อุโบสถวัดตระพังทอง	๔๘
ภาพที่ ๖ อุโบสถวัดสมณโกฏฐาราม	๕๐
ภาพที่ ๗ อุโบสถวัดสุวรรณคารารามราชวรวิหาร	๕๖
ภาพปริศนาธรรมฝาผนัง	
ภาพที่ ๘ ภาพปริศนาที่ ๑ รูปหมอยากำลังเยียวหาหมूंชนผู้มีพยาธิ	๗๕
ภาพที่ ๙ ภาพปริศนาที่ ๓ เป็นรูปสนามมัว มีนายสารถิชีควมมัว	๗๖
ภาพที่ ๑๐ ภาพปริศนาที่ ๔ เป็นรูปหมอผ่าลูกศรถอนลูกศรขึ้น	๗๖
ภาพที่ ๑๑ ภาพปริศนาที่ ๕ รูปท่านผู้ให้อุ่นใจกำลังให้เครื่องอุ่นใจแก่ประทุมชน	๗๖
ภาพที่ ๑๒ ภาพปริศนาที่ ๖ รูปหมอเชือดฝ้ายในจักขุ	๗๗
ภาพที่ ๑๓ ภาพปริศนาที่ ๗ รูปพระจันทร์เพ็ญส่องช่อรัศมี	๗๗
ภาพที่ ๑๔ ภาพปริศนาที่ ๘ รูปภูเขาคิมพานต์เป็นที่เกิดโอสถ	๗๘
ภาพที่ ๑๕ ภาพปริศนาที่ ๙ รูปพระทวารพระราชวัง	๗๘
ภาพที่ ๑๖ ภาพปริศนาที่ ๑๐ ภาพพระอาทิตย์อ่อนแรกขึ้น	๗๙
ภาพที่ ๑๗ ภาพปริศนาที่ ๑๑ รูปบุรุษผู้ชี้ทางดี	๗๙
ภาพที่ ๑๘ ภาพปริศนาที่ ๑๒ รูปผู้ให้ทรัพย์	๗๙
ภาพจิตรกรรมฝาผนัง	
ภาพที่ ๑๙ ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ยุคสมัยสุโขทัย วัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย	๘๓
ภาพที่ ๒๐ ภาพจิตรกรรมจำหลักลายเส้นบนหินชนวน วัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย	๘๓
ภาพที่ ๒๑ ภาพจิตรกรรมฝาผนัง สมัยอยุธยา วัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี	๘๔
ภาพที่ ๒๒ ภาพจิตรกรรมฝาผนัง สมัยอยุธยา วัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี	๘๔
ภาพที่ ๒๓ ภาพจิตรกรรมฝาผนัง สมัยอยุธยา วัดช่องนนทรี จังหวัดกรุงเทพมหานคร	๘๕
ภาพที่ ๒๔ พระประธาน วัดหงส์รัตนารามราชวรวิหาร จังหวัดกรุงเทพมหานคร	๘๕

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

(๑) การใช้อักษรย่อ

คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

อักษรย่อชื่อคัมภีร์ในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎกทั้งภาษาบาลีและภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐ และฉบับมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๕ โดยใช้ อักษรย่อแทนชื่อเต็มคัมภีร์ตามระบุข้างล่าง/ชื่อ/หน้า ตัวอย่าง ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๓/๒๔๔. หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค (ภาษาไทย) พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ ข้อ ๓๕๓ หน้า ๒๔๔ เป็นต้น

พระวินัยปิฎก

วิ.ม. (ไทย)	=	พระวินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.มหา. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.อ. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	สมันตปาสาทิกา มหาวรรคอรรรถถา	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.อ. (ไทย)	=	ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี	สีลขันธวรรคอรรรถถาปา	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย	ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
อ.จ.ท. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย	ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อ.จ.ค. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อ.ป.จ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อ.อ.ฐ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย	อัฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
อ.ท.ส. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
อ.เอกาทส. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย	เอกาทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ข.ข. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย	ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)

ขุ.วิ. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	วิมานวัตถุ	(ภาษาไทย)
ขุ.เปต. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เปตวัตถุ	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.ทุก. (ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เอกนิบาต ชาดก	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.ป. (ไทย)=	อภิธรรมปิฎก	บุคคลบัญญัติ	(ภาษาไทย)
---------------	-------------	--------------	-----------

อรรถกถาพระวินัยปิฎก

วิ.มหา.อ. (ไทย) =	สมันตปาสาทิกา	มหาวิภังค์อรรถกถา	(ภาษาไทย)
-------------------	---------------	-------------------	-----------

อรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก

ที.ปา.อ. (ไทย) =	ทีฆนิกาย	สุมังคลวิลาสิณี	ปาฎีกาวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ม.มฺว.อ. (ไทย) =	มัชฌิมนิกาย	ปปัญจสูทนี	มูลปิณณาสก์อรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.อ. (ไทย)=	อังกุตรนิกาย	มโนรตนปุริณี	ปัญจกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ขุ.อ. (ไทย) =	ขุททกนิกาย	ปรมัตถโชติกา	ขุททกปาฐอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ.อ. (ไทย) =	ขุททกนิกาย	ปรมัตถโชติกา	สูตรนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.วิ.อ. (ไทย) =	ขุททกนิกาย	ปรมัตถทีปนี	วิมานวัตถุอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.เปต.อ. (ไทย) =	ขุททกนิกาย	ปรมัตถโชติกา	เปตวัตถุอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.เอกก.อ. (ไทย) =	ขุททกนิกาย	เอกนิบาตชาดกอรรถกถา		(ภาษาไทย)

(๒) การระบุหมายเลขย่อ

การอ้างอิง พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ใช้ระบุชื่อคัมภีร์ และระบุถึง เล่ม / ข้อ / หน้า ตามลำดับ เช่น วิ.มหา. (บาลี) ๔ / ๒๐๗ / ๒๖๔. หมายถึง การอ้างอิงนั้นระบุถึงคัมภีร์พระวินัยปิฎก ฉบับภาษาบาลี เล่มที่ ๔ ข้อที่ ๒๐๗ หน้าที่ ๒๖๔

การอ้างอิง พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ใช้ระบุชื่อคัมภีร์ และระบุถึง เล่ม/ข้อ/หน้า ตามลำดับ เช่น ที.ม. (ไทย) ๑๑ / ๒๒๘ / ๒๒๗ หมายถึง การอ้างอิงนั้นระบุถึงคัมภีร์พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค เล่มที่ ๑๑ ข้อที่ ๒๒๘ หน้าที่ ๒๒๗

ส่วนการอ้างอิงบรรณานุกรม ภาษาบาลี จะแจ้งชื่อ คัมภีร์ / เล่ม / หน้า เช่น พ. ธ.อ. (บาลี) ๑ / ๒๑๕ / ๒๑๖ หมายถึง ขุททกนิกาย ธมมปทอฏฐกถา เล่ม ๑ ข้อที่ ๒๑๕ หน้า ๒๑๖ แต่ในกรณีที่เป็นพระไตรปิฎกและบรรณานุกรมฉบับมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย. ใช้ระบุชื่อ คัมภีร์/เล่ม/หน้า และฉบับตามลำดับ เช่น อภิ. ส. อ. ๘๖ / ๘๗. ฉบับมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย. หมายถึง คัมภีร์พระอภิธรรมปิฎก วิภังค์ เล่มที่ ๘๖ หน้า ๘๗ ฉบับมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.